

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

ВІСНИК

**Чернігівського національного
педагогічного університету**

Випуск 96

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

**Чернігів
2012**

ЗМІСТ

Алексєенко Т.Ф. ЯВИЩА МОББІНГУ ТА БУЛЛІНГУ ЯК АКТУАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ГРУПИ І ОСОБИСТОСТІ.....	3
Архипова С.П. АНДРАГОГІЧНА МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНО НЕЗАХИЩЕНИХ КАТЕГОРІЙ ДОРΟΣЛИХ.....	8
Барило О.А. УМОВИ ПІДГОТОВКИ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ НА ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ.....	13
Бартиків О.С., Дурмаєнко Є.А. ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПЕДАГОГІКИ ЯК НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ.....	17
Богатирьова Т.В. ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ.....	22
Борбич Н.В. СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЙОГО ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ.....	25
Булаєнко С.Д. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-АДАПТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ.....	28
Вальчук М.П. ФОРМУВАННЯ УСТАНОВКИ ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ОДНОГО З КОМПОНЕНТІВ ПРАВОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНИХ ЛІЦЕЇВ.....	31
Васіна Т.Л. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	35
Васильєва М.О. СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЕКТ ЯК СТАРТ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА.....	39
Вдовєнко І.С. МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТЕЙ ЗМАГАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	43
Волковницька Т.М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВІВНИКІВ.....	46

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядаються різні підходи до поняття професійної компетентності соціальних працівників.

Ключові слова: професійна компетентність, соціальна робота, професіоналізм, компетенція, професійно-особистісний потенціал.

Постановка проблеми. Швидкі темпи науково-технічного прогресу, інноваційні технології в соціальній роботі, реформування системи соціального захисту населення, процеси глобалізації та євроінтеграція висувають нові вимоги до соціальних працівників. Розширюється спектр їх знань, умінь та навичок. Сучасний фахівець соціальної сфери має володіти більшим арсеналом методів та форм роботи. Тому постає необхідність пошуку нових підходів до поняття професійної компетентності соціальних працівників.

Питанням професійної компетентності соціальних працівників займалися такі українські науковці, як Т.В. Семигіна [4], А.Й. Капська [6], О.Г. Карпенко [7], М.П. Лукашевич [4], російські вчені М.В. Фірсов [6], Т.Є. Лифанова [3], американський вчений А. Кадушін [2] та інші.

Метою статті є аналіз сучасних наукових підходів до питання професійної компетентності соціальних працівників.

Теоретичний аналіз проблеми. Компетентність – це ступінь кваліфікації працівника, яка дозволяє успішно вирішувати задачі, що стоять перед ним. Вона визначає здатність працівника якісно і безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до умов, що змінюються.

Виділяють такі види компетентності:

1) функціональна (професійна) компетентність: характеризується професійними знаннями та вмінням їх реалізовувати. Вимоги до професійної компетентності багато в чому залежать від рівня управління і характеру посади. В основі професійної компетентності лежить професійна придатність, що є сукупністю психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності. У сучасних умовах чітко простежується тенденція до швидкого старіння знань і досвіду персоналу, що виявляється у відставанні індивідуальних знань і досвіду від актуальних вимог до посади і професії;

2) інтелектуальна компетентність: виявляється у здатності до аналітичного мислення і здійснення комплексного підходу до виконання своїх обов'язків;

3) ситуативна компетентність: означає вміння діяти відповідно до ситуації;

4) часова компетентність: відображає вміння раціонально планувати і використовувати робочий час. Вона містить адекватну оцінку витрат часу ("почуття часу"), вміння конструювати програму досягнення мети в часовому контингуумі (просторі), правильно визначати витрати часу;

5) соціальна компетентність: передбачає наявність комунікативних і інтеграційних здібностей, вміння підтримувати відносини, впливати, домагатися свого, правильно сприймати та інтерпретувати чужі думки, висловлювати до них ставлення, вести бесіди і т.д. Соціальна компетентність характеризує інтерактивні здатності працівника, культуру ділового спілкування як по вертикалі "керівник – підлеглий", так і по горизонталі – "працівники одного рівня", а також клієнти підприємства. Соціальна компетентність містить: знання етики ділового спілкування; вміння запобігати і відносно безболісно вирішувати конфлікти; вміння швидко і правильно передавати інформацію; вміння налагоджувати комунікації; вміння давати ясні і чіткі завдання і відповідно мотивувати робітників; вміння тактовно вказувати на недоліки, коректно робити зауваження, викликати довіру і т.п. [1, 4].

Розглядаючи зміст професійної компетентності фахівців, слід відзначити складну, динамічну систему мотивів, особистісних помислів і цілей, що постійно розвивається. Вона містить індивідуально вироблені стратегії, засоби орієнтації у дійсності та підходи щодо вирішення завдань і включас такі компоненти: компетентність діяльності, спілкування та саморозвитку особистості фахівця як основу всієї інтегральної компетентності; професійну творчість діяльності, що включає спрямованість на системний пошук засобів та прийомів вирішення проблем професійної діяльності; системне та модельне мислення як необхідну умову організації та здійснення управлінської праці при вирішенні складних нестандартних завдань; конкретно-предметні знання, що є підґрунтям формування компетентності; праксеологічну, рефлексивну та інформаційну озброєність при вирішенні різних проблем професійної діяльності [5, 3].

За визначенням Т.Є. Лафанової, соціальна робота – це складний процес, що потребує знань в сфері теорії управління, економіки, психології, педагогіки, медицини, правознавства, так як соціальна робота –

специфічний вид професійної діяльності, надання державних та недержавних послуг людині з метою забезпечення культурного, соціального і матеріального рівня його життя, надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї або групі осіб [3, 153].

Під професійною компетентністю соціальних працівників російські дослідники М.В. Фірсов, О.Г. Студьонова мають на увазі "сформовану в процесі освіти і самоосвіти систему науково-практичних знань та вмінь, що впливають на якість вирішення професійних завдань, а також розвинені особистісно-професійні якості, що виявляються у діловому і партнерському спілкуванні з людьми при вирішенні їх життєвих проблем".

Близьким є визначення українського соціального педагога А.Й. Капської, у якому компетентність соціальних працівників розглядається як комплекс знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, психологічних якостей, професійних позицій та акмеологічних варіантів [6, 131].

На думку О.Г. Карпенко, структура професійно-особистісного потенціалу соціального працівника включає такі обов'язкові компоненти: професійні знання, уміння, навички (кваліфікаційна характеристика); працездатність (психофізіологічний аспект); креативні здібності (творчість спеціаліста); готовність до співробітництва і взаємодії (комунікативність); ціннісно-мотиваційний аспект (морально-етичні орієнтири) [7, 69].

Професіоналізм як високий стандарт спрямованої діяльності виражається передусім у стабільності і результативності та пов'язаний з індивідуальним стилем. Дослідники цієї проблеми стосовно соціальної роботи виділяють показники професіоналізму особистості і діяльності соціального працівника [4, 55].

До складових професіоналізму можна віднести (О.Г. Карпенко): професійну компетентність, яка повинна співвідноситися з центральними цінностями суспільства; професійну орієнтованість на служіння суспільству; керівництво професіоналами у своїй діяльності етичним кодексом; професійне залучення до трудової діяльності має бути довгостроковим; наявність високого ступеня автономії; професійне співтовариство – важливий критерій формування професійної ідентичності; практика повинна базуватися на практичних та теоретичних знаннях; практика вимагає тривалого цілеспрямованого періоду підготовки [7, 80].

Професійну компетентність соціальних працівників визначають як якісну характеристику суб'єкта діяльності, що відображає інтегральний характер його підготовки та готовність особистості до реалізації цієї діяльності.

Американський вчений А. Кадушін виділяє п'ять рівнів знань, які повинен використовувати соціальний працівник у процесі надання допомоги і які є складовою його компетентності:

1. Загальні знання у сфері соціальної роботи.

- політика у сфері соціальної допомоги, соціальні служби, соціальні проблеми та інститути;
- людська поведінка та соціальне оточення: розвиток особистості, соціокультурні норми і цінності, процеси життєдіяльності у суспільстві;
- методи практичної діяльності у сфері соціальної роботи: індивідуальна, групова соціальна робота, організація громади.

2. Знання із окремих галузей соціальної роботи (наприклад, соціальна робота у виправних закладах або медична соціальна робота): мета, функції, методи професійної діяльності.

3. Знання про конкретне агентство: його функції, структуру, нормативно правову регуляцію.

4. Знання про типи клієнтів, з якими працює агентство.

5. Знання про типові особливості встановлення контакту [2, 7].

Соціальна робота, як і будь-яка інша професійна діяльність, вимагає оволодіння певною спеціальною базою знань і вмінь, володіння якою і визначає рівень професійної компетентності. Компетентний соціальний працівник повинен володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також вміннями, необхідними для їх застосування. На думку В. Боума, компетентна професійна діяльність передбачає:

- усвідомлений вибір знань, необхідних для вирішення професійних завдань;

- єдність професійних знань і цінностей;

- відображення цього синтезу у відповідній професійній діяльності.

Таким чином, в основі професійних вмінь лежить організована система знань, проте запас теоретичних знань ще не забезпечує успіху у соціальній роботі. Для ефективного здійснення соціальної роботи потрібні відповідні навички. Соціальний працівник, зокрема, повинен вміти:

- цілеспрямовано і з розумінням слухати інших;

- збирати інформацію, щоб підготувати соціальну історію, оцінку, звіт;

- формувати і підтримувати професійні відносини, спрямовані на надання соціальної допомоги;

- спостерігати та інтерпретувати вербальну і невербальну поведінку, використовуючи знання з теорії особистості та діагностичні методи;

- спрямовувати зусилля клієнтів на вирішення їх проблем та завоювати їх довіру;

- обговорювати делікатні проблеми з необхідною долею уваги та підтримки, викликаючи у клієнта довіру;

- творчо вирішувати проблеми клієнта;

- визначати момент призупинення терапевтичної допомоги клієнту;

– проводити дослідження та інтерпретувати їх результати;
 – бути посередником і вести переговори між конфлікуючими сторонами; – забезпечувати зв'язок між різними організаціями;

– повідомляти про соціальні потреби державним організаціям, приватним, громадським або законодавчим органам, що забезпечують фінансування відповідної діяльності [1, 3].

Соціальний працівник повинен вміти просто і грамотно говорити і писати, навчати інших, уважно й доброзичливо реагувати на емоційні й кризові ситуації, служити зразком у професійних відносинах, пояснювати складні психосоціальні явища, ефективно організувати свою роботу, вишукувати джерела й засоби для надання допомоги іншим, оцінювати власну поведінку, вести роботу в групі, вирішувати конфліктні ситуації, застосовувати на практиці знання соціальної психології [2, 4].

На нашу думку, процеси євроінтеграції, глобалізації, науково-технічний прогрес висувають нові специфічні вимоги до вмінь соціальних працівників. Тому нами уточнено поняття професійної компетентності. Ми виділяємо такі вміння, необхідні сучасному соціальному працівнику:

– володіння іноземними мовами. Англійська мова є однією з найпоширеніших у світі, тому знання англійської значно розширить можливості соціального працівника при роботі з іноземними громадянами, дозволить вивчати іноземні джерела;

– користування ПК, вміння користуватися найпоширенішими комп'ютерними програмами. Такі знання значно спрощують роботу соціальних працівників, додаючи більше часу на спілкування з клієнтами;

– знання ігрових методик, які використовуються для тренінгових занять. Такий вид роботи з клієнтами як тренінги на сьогодні є досить поширеним в усьому світі. Ця методика є більш дієвою при роботі з малими групами і розкриває для соціальних працівників значно ширші корекційні можливості;

– навички написання соціальних проєктів та навички фандрейзингу. В країнах Європи соціальна робота здійснюється не тільки державними установами, а і не державними благодійними організаціями. В Україні також активно розвивається не державний сектор.

Тому фахівець із соціальної роботи повинен вміти не тільки якісно надавати соціальні послуги, а й писати соціальні проєкти. Фандрейзинг (англ. Fundraising) – це процес залучення грошових коштів та інших ресурсів з метою реалізації соціального проєкту.

Висновки. Соціальна робота має здійснюватися виключно висококваліфікованими фахівцями. Швидкі темпи розвитку сучасного суспільства вимагають нового підходу до питань професійної компетентності соціальних працівників. Перелік необхідних знань, умінь та навичок повинен доповнюватися новими більш актуальними та необхідними, які значно покращать якість надання соціальних послуг.

Використані джерела

1. Балабанова Л.В. Компетентність працівника: сутність, види (Управління персоналом) / Л.В. Балабанова / http://pidruchniki.com.ua/12281128/menedzhment/kompetentnist_pratsivnika_sutnist_vidi
2. Горішна Н. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки / Н. Горішна / <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ped/2009/www17/Horishna.pdf>
3. Лифанова Т.Е. Профессиографический портрет специалиста социальной работы / Т.Е. Лифанова / Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: український та міжнародний досвід: міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 3-4 грудня 2010): [тези доповідей та виступів]. – Чернігів ЧДІЕУ, 2011. – С. 153-155
4. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): [підручник] / М.П. Лукашевич, Т.В. Семигіна. – К.: Каравела, 2009. – 368 с.
5. Носков В. Компетентність як складова підготовки фахівців у гуманітарному вищому навчальному закладі / В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна / <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=62&c=1376>
6. Сила Т.І. Професійна інтеракція в соціальній роботі: соціально-психологічні особливості взаємодії соціального працівника і клієнта: [монографія] / Т.І. Сила. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. – 241 с.
7. Карпенко О.Г. Вступ до спеціальності "Соціальна робота": [навчально-методичний посібник] / О.Г. Карпенко. – К.: Видавничий дім "Слово", 2011. – 248 с.

Volkovnytska T.M.

THEORETICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF SOCIAL WORKERS

The article deals with the various approaches to definition of social workers professional competence.

Key words: professional competence, social work, professionalism, competence, professional and personal potential.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2011 р.